

Курята Леонід Леонідович,
аспірант докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ШАХРАЙСТВО

Системний підхід до проблеми вивчення злочину (злочинності) передбачає всебічне дослідження всіх його складових з точки зору використання різноманітних методів, розроблених в межах наук суміжних галузей.

Шахрайство полягає у протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою і відзначається тим, що особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, сама передає таке майно винному, вважаючи, що останній має право на нього. Особливістю шахрайства є те, що шахрай викликає у потерпілого спонукання, бажання передати йому майно чи уступити право на майно. Введений в оману, потерпілий сам добровільно передає винному майно чи право на нього [4, с.147].

Зокрема, Великий тлумачний словник сучасної української мови поняттям «шахрай» та «шахрайство» надає такі визначення: «Шахрай – хитра, спритна й нечесна в учинках людина // Дрібний злодій» [1, с. 1615]; «Шахрайство – 1. Хитрий і спритний обман; кругіство, ошуканство. 2. Заволодіння індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довірою» [1, с. 1615]. У Словнику російської мови С.І. Ожегова поняття «шахрайство» визначається таким чином: «Мошенничество – обман, неблагоприятные жульнические действия с корыстными целями». Етимологічне значення терміна «шахрайство» є неоднозначним і відрізняється за змістом та обсягом, а також може використовуватись у різних аспектах. Із усіх запропонованих семантичних тлумачень, ми все ж звертаємось до визначення закріпленого у ст. 190 КК України, відповідно до якого шахрайство являє собою суспільно-небезпечне та кримінально каране діяння, сутність якого полягає у заволодінні чужим майном або придбанні права на майно, шляхом обману чи зловживання довірою.

Криміналістична характеристика злочину акумулює у собі інформацію, яка безперечно має прикладне криміналістичне значення та являє собою невід'ємний елемент криміналістичної методики розслідування, а також вже давно використовується поза її межами.

На думку автора, основними типовими елементами криміналістичної характеристики шахрайства є: спосіб шахрайства (у тому числі із урахуванням дій, спрямованих не лише на безпосереднє досягнення злочинної мети, але і діяльності шахрая щодо підготовки до вчинення злочину та приховування злочинного результату або своєї участі у злочині); характеристика особи злочинця або групи злочинців, що для досліджуваної категорії злочинів є більш типовим; характеристика особи потерпілого або групи потерпілих об'єднаних, спільною ознакою; місце вчинення злочину (поширення злочинних дій на території конкретної адміністративної одиниці; декількох адміністративних одиниць в межах однієї області; декількох адміністративних одиниць в межах декількох областей; дії, які відбуваються в межах однієї держави або транснаціональна злочинна діяльність); час вчинення шахрайських дій (в тому числі їх тривалість); предмет злочинного посягання (матеріальні цінності або права на них); використуванні засоби та знаряддя [3, с. 274].

Разом з тим, з поміж усіх зазначених елементів, окрему увагу, необхідно приділити характеристиці особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. На думку автора, проблема вивчення особи злочинця є центральною та однією з найскладніших, оскільки злочин, будучи результатом свідомої вольової діяльності людини, не тільки не може існувати поза особою, яка його вчинила, а й в більшій мірі обумовлюється сутністю і особливостями цієї особи.

Зусиллями багатьох вчених, представників різних галузей права, здійснено колосальний внесок у розробку методологічних та практичних рекомендацій стосовно боротьби із шахрайствами, а також висвітлення проблемних та актуальних аспектів щодо такої складної категорії як «криміналістична характеристика особи злочинця-шахрая».

За результатами узагальнення судової практики, на підставі отриманих відомостей стосовно ознак та властивостей, які характеризують певні групи шахраїв, можливо диференціювати їх на певні типи: випадкові шахраї, що здійснюють шахрайство уперше по легковажності, під впливом обставин або інших осіб; шахраї-рецидивісти, що здійснюють головним чином дрібні шахрайські витівки (як правило це раніше судимі раніше судимі за шахрайство та інші особи, що не мають постійного джерела доходу); шахраї – багатократні рецидивісти; шахраї-гастролери; шахраї, що здійснюють «шахрайство, яке триває» (по суті така незаконна діяльність зводиться до постійного отримання яких-небудь або будь-яких матеріальних благ); шахраї-аферисти або шахраї-професіонали (спосіб життя таких

осіб пов'язаний із систематичним здійсненням злочинів, які є для них основним джерелом отримання коштів для існування) [2, с. 51].

Особа шахрая значно відрізняється від особи інших злочинців (злодіїв, грабіжників, хуліганів), незважаючи на зовнішню схожість багатьох характеристик. Як правило шахраям притаманний хитрий розум, акторські здібності, розвинена фантазія, уміння орієнтуватися в складній обстановці та уміння використовувати обстановку на свою користь. Здебільшого шахраями є особи, які мають певні знання з психології людини. Шахраєві властивий розвинений інтелект, сила переконання, витончена наполегливість в реалізації злочинного задуму. Вивчення особи шахрая свідчить про їх високий професіоналізм, вузьку спеціалізацію, досить широкий кругозір, правові знання [5, с. 21].

Таким чином, вивчення основних рис, які дозволять характеризувати особу шахрая, та побудова на підставі таких відомостей певних типових моделей, дозволить звузити коло пошуку суб'єктів, які вчинили шахрайство, швидко та правильно визначити місце та час вчинення злочину, побудувати робочі слідчі версії про мотив та мету злочину, про спосіб його вчинення, про місце знаходження предметів злочинного, а також забезпечити дотримання розумних строків розслідування.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, 2007. 1728 с.
2. Волженкин Б. В. Мошенничество. Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе. 1998. С. 20–25.
3. Курята Л.Л. Криміналістичні засади розслідування шахрайства. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 272–275.
4. Курята Л.Л. Криміналістична характеристика розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів та її значення для розслідування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 145–148.
5. Попов С. Зловживання довірою при шахрайстві. Кримінальне право. 2004. № 9. С. 21–25.